

Чедомир ЛУЧИЋ*

КРИТИЧКО-ИСТОРИЈСКА ПОУЗДАНОСТ ДЈЕЛА РОВИНСКОГ О ЦРНОЈ ГОРИ

Само вишеструко сагледавање личности и дјела Павела Аполоновича Ровинског о Црној Гори (познатијег као Павле Рус) може дати реалнију оцјену о овом (попут Марка Пола) „свјетском путнику”, истраживачу и ствараоцу.

Судећи према његовом дугом боравку од близу три деценије на овим просторима, вишебројном интересовању и љубави испољеној према земљи и народу о којима је писао, рекло би се да је имао двије отаџбине: велику и свјетски моћну Русију и малену, а вјечно Истоку и свесловенству одану, Црну Гору.

У вези са овим намеће нам се низ пратећих а незаобилазних питања. На њих треба, без предрасуда и нама, ментално својствених, прилагођавајућих ставова, одговорити. Дакле, искључиво у духу критичко-историјске школе.¹

Зашто се Аполонович баш овдје стабилизовао и, толико аполоновски, расвјетљавао о свему у Црној Гори?

Одвише би испало неубједљиво да је тај бриљантни славенофил (у жељи за свеобухватом балканским па и шире) имао овдје, за оно вријеме, толико научног посла.²

У друштвеној монотоности (наметаној од суверена), али и од племенских надгорњавалачких хвалољуба, није могао одвише научити.

* Редовни професор Филозофског факултета, Источно Сарајево

¹ Нажалост, и до данас се тешко пробија критичко-историјска мисао српског народа Црне Горе.

² Не треба заборавити ни политичку позадину тако дугог боравка Ровинског у Црној Гори.

А жалио се и на невелику а недовољно сачувану грађу из црногорске прошлости, тада лоцирану у Цетињском манастиру.

Пошто се није бавио сликарством, ни у каменгорју црногорском није могао наћи неку особиту привлачност.

Ништа га ни на родну Гусевку и Саратовску губернију подсјећало није. Природно бистар и високообразован, био је и на перу лак те је и свој научни пројекат о Црној Гори могао далеко прије завршити.

Уосталом, показао је то кад се упореди за колико кратко вријеме је написао обимне текстове о Монголији, Манџурији и даље о Кини, те земљи „излазећег Сунца”, Јапану и другдје, које је руска културна јавност радознало прихватила. Поједине чланке су му користили и неки руски ствараоци (посебно Толстој).

Одгонетку, свакако, треба тражити у мисионарско-ангажманском раду на руским, свесловенским, подухватима.³

Зато му је баш поговодала ова мала, тек међународно прихваћена држава. Значи, поред већ успостављених бројних страних легација на Цетињу, био те и дипломата у сјенци. Стога је и могао, незапажено и ненаметљиво, далеко више знати него легални дипломатски посленик.⁴

Па и тешко попустљивом господару Николи Петровићу могао је бити од користи да је то хтио прихватити.⁵

Присјетимо се само скадарског примјера.

Далеко прије тога, у разговору са „свијетлим” Господарем, напоменуо му је да ослободилачке погледе више окреће прекоморским правцем, „За брда она...” и старој Расцији, те да је мрњавчевићка престоница и даљи приморски појас, узалудна опција.⁶ Тврдоглави Књаз то не прихвати те онолики скадарски погубељ наступи.⁷

Знано је да је давао и низ других сугестија.

Понекад му је и Никола пулс „опипавао”, као кад га приупита: „Шта мислиш Паво да дам Земљи Устав?”⁸, али вазда је радио како је већ био зацртао.⁹

³ Руска, ако и прикривена, политичка хтјења била су тада, иза отварања тзв. Источног питања, веће политичко ангажовање на Балкану.

⁴ Вишеструко образовање при том му је додатно испомагало.

⁵ Књаз Никола се није могао ишчупати из опсесије сопствене самодовољности.

⁶ И ово потврђује да је Аполонович био, и те како, обавијештен о свему.

⁷ Напоменимо да је Књаз био упоран да се Скадар ослободи, иако је знао за одлуке Лондонске конференције које су биле супротне томе.

⁸ „Даривање” Устава Земљи било је више замагљивање домаће и стране јавности.

⁹ Књажево самовлашће, иза доношења Устава, и даље је остало само у другачијем виду.

Црна Гора тога доба била је погоднија за праћење балканских збивања него ма која друго. Вршљали су њоме и други знатижељници у тзв. „истраживачким“ потхватима, а (гостински добродушни), ако и сиромашни домаћини, радо их прихватили. Ровински се, наравно, више од свих осјећао комотно, такорећи као у својој кући.

Увидјевши народну љубав према источној земљи снова, добио је додатни подстицај да пише о свему.¹⁰ Црној Гори је и био потребан такав стваралац у николајевском добу.¹¹

Као што јој је Богишић, са правног становишта, био потребан. Ваљало је земљу свијету представљати. И доморођу такође. Знао је то њен Господар.

Стога се угођајно односио према великом Русу. А и овај је издашно, стваралачки, узвраћао. Не жалећи труда, ни обуће, обиђе тако сваки кутак. Премјери нотира и описа, из чега створи Општу физичку географију Црне Горе, за оно доба ремек-дјело у малом. И следећи истраживачи могли су га користити за своје даље, не само опште већ и микрогеографско проучавање.¹²

У етнографском запажању, поред значајног успјеха, унио је и неке елементе који су карактеристични за Цвијићевог тзв. „Динарца”, базирајући се више на брдско-планинске крајеве изван простора Старе Црне Горе.¹³

Посебно су му занимљива, али и пренаглашена (можда и циљно усмјерена) запажања у вези са психофизичким особинама, која (кад се упореде са неким другим истраживачима) нијесу убједљива. Али, остао је значајна свједочанства која се не могу заобићи.

Живо, приповједајуће излагање о свему, дјелује додатно убјеђујуће.

Иако се мудро чува помињања одвише тешких мана, не заобилази уопштену појаву везану за каприциозно инацијство, које ни други нијесу могли заобићи. Иначе, о начину живота даје караџићевски објективне податке. Такав је и кад је у питању духовно народно стваралаштво. Као и код других, немањићи је прожето и све сакупљачко, усмено, поетско остварење.

¹⁰ Ровински је, као грађанин толико величане Русије, и из тих разлога блискије примљен.

¹¹ Жеља Књажева да Црну Гору представи свијету као државу од реда и закона била је непрестана.

¹² *Ойшша физичка географија Црне Горе* свакако је једно од водећих дјела овог стваралаца.

¹³ Цвијић је одвише истицао улогу, а нарочито психофизичке особине, тзв. „Динарца”, што је касније тенденциозно тумачено, а и није дубље научно утемељено.

Сакупљачки и књижевно-језички занат добро је научио од ненадмашног српског великана из Тршића.¹⁴

Кроз коментаре и помиње како су неке дилеме ријешили Вук или Сима.

Присуство фантастике тумачи према временској удаљености, посебно наглашавајући придјев „српско”. Нпр., вели да овдје у „српској поезији наилазимо на личности Вука Бранковића, Марка Краљевића, Вукашина и других, које уопште нијесу онакве каквима их историја показује. Пјесма о женидби краља Вукашина је чисто фантастично дјело, у чијој основи лежи исто неко предање”, закључује.

Да је у тумачењу народног стваралаштва достигао зналачки врхунац, види се и по томе што прави одговарајућа упоређења са украјинским, или којим друго народом, потврђујући тиме да се и преносило, али и аутохтоно настајало.

Колико је све дубоко изучио и познавао, могли би му на томе позавидјети и најпробирљивији филозофи,¹⁵ тога а и овога времена.

Истина, ту је обилато црпио српског реформатора, али и наводио богатство примјера до којих је лично дошао.¹⁶

Дивећи се Соренсовим изучавањима народне поезије, каже: „Не можемо да мимоиђемо рад г. Соренса, који излаже српску пјесму таквој свестраној анализи на какву ми пре њега нисмо наилазили”.

Садржајно је проучио и језик, као и све остало везано за човјека овога поднебља. Тако је, практично, створио једну мању мозаичку енциклопедију о Црној Гори.¹⁷

Ипак, проучавајући историјска збивања, у недостатку грађе, ослањао се на традицију. То га је повукло да је бројна питања, неиздиференцирано и недовољно научно објаснио. Стога је, романтичарски привлачно, у духу традиције, заобишао критичко-историјски правац. Примјера ради, поменимо тзв. „владичанску” теорију о континуитету власти.¹⁸

По њој је Иван Црнојевић предао управу владикама и она се тако пренијела на Петровиће.

¹⁴ Вук Караџић је свјетска појава у том домену.

¹⁵ Филологија је, управо, и била струка Павела Аполоновича, што се и практично (стваралачки) потврдило.

¹⁶ Угледање на Вука Караџића значајно је помогло и Ровинском у *сакуљачком раду*.

¹⁷ Вишеугаоно сагледавање прошлости Црне Горе данас је корисно и као слика о њој из тога времена.

¹⁸ Ова теорија највјероватније је потекла ради стабилизовања улоге црногорских господара.

Чак се и супротстављао онима који су били ближи историјској истини. Друго је, и за историју неважно, питање да ли је тиме желио да се приближи тумачењима историје према одређеним политичким потребама, каквих је у сваком времену.¹⁹ Питам се да ли и данас?

Ова теорија оспоравана је од друге, опет историјски неутемељене, „губернадурске”, који су своје право на власт такође изводили од Црнојевића.

Или, узмимо други примјер. Кад је Иларион Руварац, у дјелу „Монтенегрина” (иако користећи недовољну документацију), утврдио постојање турске власти у Црној Гори (коју је у неким ранијим радовима наговестио), услиједило је негирање његовог гледишта. И то не само од идеолошких загрижењака из Црне Горе.²⁰

Као критичар нашао се и Павле Рус. Чак је у журналу Министарства народне просвећености, априла 1900, објавио чланак „Црногорска историја пред судом Илариона Руварца”.²¹

Најзад, пред низом доказа, попустио је и прихватио да је бар неко вријеме била под турском влашћу. Учинио је то мудри Рус!

Наш мудри, политиком опсједнути, Лазо Томановић није попуштао. У духу традиционалне, своје народу својствене упорности и пред свим документима остаде доследан. Чак и пред низом необоривих чињеница од стране Миклошића, Јиричека, Голубинског, Макушева и других.

Шта рећи? Такви смо ми.

Наведени примјери довољно илустративно говоре колико оптерећење на путу ка историјској истини чини не само предање већ и бројни циљни тумачи. Иако је Павел Аполонович, повремено, више из објективних разлога, осцилирао у својим закључцима, створио је и незаобилазно историјско дјело о Црној Гори.

А тек кад би се, на основу грађе из руских и других словенских архивских ризница, уоквирио портрет овог посленика са његовом политичко-демократском дјелатношћу из оквира организације „Земља и воља”, уз све пратеће, онда би и слика о овој значајној личности била далеко јаснија.

Иако би се и овдје, у вези са тим могло нешто рећи, долазило би наметљиво, јер то није предмет овог излагања.

¹⁹ Тако су, по свему судећи, диктирале постојеће прилике.

²⁰ Традиција је, вјероватно, силом инерције повукла и Аполоновича.

²¹ Овим примјером се одвише, беспотребно, експонира.

Чедомир ЛУЧИЧ

КРИТИКО-ИСТОРИЧЕСКАЯ ОПОРА ТВОРЧЕСТВА
РОВИНСКОГО В ЧЕРНОГОРИИ

Резюме

Павел Аполонович-Ровински во время своего двадцатилетнего пребывания в Черногории оставил замечательные произведения из различных отраслей науки. Однако, когда речь идёт об исторических вопросах, он был под влиянием традиции.